

BEYNƏLXALQ VALYUTA FONDU
Yaxın Şərq və Orta Asiya Ölkələri Departamenti

Azərbaycan Respublikası

**2011-ci il IV Maddə üzrə Məsləhətləşmələr Missiyasının
Yekun Bəyanatı**

Bakı, 30 oktyabr, 2011

Hazırda davam etməkdə olan neft bumu başlayandan bəri Azərbaycanda iqtisadiyyat sürətlə inkişaf edir, yoxsulluğun səviyyəsi isə əhəmiyyətli dərəcədə azaldılmışdır. Həyata keçirilən düzgün iqtisadi siyasət tədbirləri makroiqtisadi sabitliyin təmin edilməsinə kömək etmiş və neft fondunda ehtiyat vəsaitin artırılmasına imkan vermişdir. 2009-cu ildə global böhrandan sonra iqtisadi artım tempi səngisə də, ölkə ciddi mənfəət təsirlərdən yayınmış və o vaxtdan bəri iqtisadiyyatın qeyri-neft sektoru müsbət dinamika nümayiş etdirir.

Qarşıdan gələn dövrdə əsas vəzifələr: (i) inflyasiyanın aşağı səviyyədə saxlanılması – xüsusilə iqtisadiyyatın hərəkətinin hədsiz artması üzündən iqtisadiyyata təzyiqlər intensivləşərsə;; (ii) bank sektorundakı məsələlərin həlli ilə paralel, maliyyə sabitliyinin saxlanılması; və (iii) neftdən maliyyələşən dövlət xərclərindən əhəmiyyətli asılılığı azaldaraq, iqtisadiyyatı özəl sektorun aparıcı qüvvəsinə arxalanan artıma doğru yönləndirmək; bu, həm artımın davamlılığı təmin edər, həm də yeni iş yerlərinin açılmasına gətirib çıxarar.

Missiya aşağıdakı məsələlərlə əlaqədar öz tövsiyələrini təqdim edir:

- *Yaxın dövrdə yarana biləcək tələblə bağlı təzyiqləri cilovlamaq üçün büdcə xərclərinin məhdudlaşdırılması və karbohidrogen resurslarının bütün nəsilər arasında daha yaxşı paylaşdırılması üçün orta müddətli dövrdə maliyyə konsolidasiyasını aparmaq öhdəliyinin götürülməsi;*
- *İnflyasiya ilə mübarizə aparmaq və makroiqtisadi vəziyyətdə dəyişkənliyin azaldılması üçün məzənnə çevikliyi artırmaq; habelə orta müddətli dövrdə pul-kredit siyasəti alətlərinin gücləndirilməsi;*
- *Azərbaycan Beynəlxalq Bankında (ABB) olan məsələlərin çevik həll edilməsi; nəzarətin gücləndirilməsi və uzun müddətli dövrdə maliyyə sisteminin dərinləşdirilməsi üçün addımların atılması;*
- *Biznes mühitinin yaxşılaşdırılması, özəl sektora arxalanan iqtisadi artıma mane olan idarəetmə məhdudiyyətlərinin aradan qaldırılması – xüsusilə kiçik və orta müəssisələr üçün.*

1. **20 oktyabr-2 noyabr, 2011-ci il tarixində BVF-in missiyası IV Maddə üzrə Məsləhətləşmələr çərçivəsində müzakirələr aparmaq üçün Bakıya səfər etmişdir.**¹ Missiya baş nazir, maliyyə naziri, Azərbaycan Mərkəzi Bankının (AMB) sədri və digər yüksək vəzifəli rəsmilər, özəl sektor və vətəndaş cəmiyyətinin, eləcə də diplomatik dairələrin nümayəndələri ilə görüşmüşdür. Missiya açıq və konstruktiv müzakirələrə görə hakimiyyət orqanlarına təşəkkür edir. Aşağıda təqdim edilmiş bəyanatda missiyanın işinin nəticələri əks olunmuşdur.

Son İqtisadi Proseslər və İqtisadi Perspektivlər

¹ Missiyanın tərkibində BVF-in aşağıdakı əməkdaşları işləmişdir: cən. İlahi (rəhbər), xanım Albino-Uor, cən. Şahmuradi, cən. Sonq və xanım Yanq.

2. Qeyri-neft iqtisadiyyatının güclü artım tempi davam edir; inflyasiya isə son dövrdə səngisə də, 2012-ci ildə arta bilər. 2011-ci ildə qeyri-neft sektorunun artım tempinin, keçən ilin $7\frac{1}{2}\%$ göstəricisi ilə müqayisədə, təxminən 9% olacağı gözlənilir, gələn il isə bu göstərici 6%-ə çata bilər – bu artıma dövlət xərcləri dəstək verəcəkdir. Cari təmir problemləri və yeni quyuların istismara təqdim edilməsinin yubadılması ilə əlaqədar olaraq 2011-ci ildə neft hasilatı kəskin azalmış və gələn il və sonrakı onillik ərzində karbohidrogen hasilatının təxminən eyni səviyyədə qalacağı və sonra düşməyə başlayacağı gözlənilir.² 2010-cu ilin sonu və 2011-ci ilin əvvəlində inflyasiyanın səviyyəsi yüksələrək fevralda $9\frac{1}{2}\%$ -ə çatmış, lakin sentyabrda 7.7%-ə enmişdir – bu, əsasən, global ərzaq qiymətlərinin dinamikasını əks etdirir. Ancaq, dövlət xərclərinin artması və qeyri-neft sektorunda istehsalın faktiki həcmnin potensial səviyyəni ötməyə başlaması ilə əlaqədar olaraq, 2011-ci ilin sonuna inflyasiyanın 8 %-ə qalxacağı proqnozlaşdırılır.

3. Orta müddətli dövrdə ölkənin iqtisadi perspektivləri əlverişli olsa da, sağlam iqtisadi siyasətin həyata keçirilməsindən asılıdır. Maliyyə konsolidasiyası və struktur islahatları, o cümlədən biznes mühiti və idarəetmə islahatları, xarici birbaşa investisiya (XBİ) da daxil olmaqla, özəl qeyri-neft investisiyalarının artmasına əhəmiyyətli dəstək verə bilər – bu isə orta müddətli dövrdə, qeyri-neft iqtisadiyyatının artım tempini 5-6% səviyyəsində, inflyasiyanı isə məqbul səviyyədə saxlamağa imkan verərdi. Lakin bu islahatlar həyata keçirilməzsə, həm yüksək iqtisadi artım, həm də makroiqtisadi sabitliyi saxlamaq çətin ola bilər.

Makro-maliyyə Sabitliyini Qorumaq şərti, Davamlı və Geniş-əhatəli İqtisadi Artıma Nail Olmaq

4. İqtisadiyyatın diversifikasiyası üçün dövlət xərclərinin aparıcı qüvvəsinə əsaslanan iqtisadi artımdan özəl sektora arxalanan iqtisadi artıma keçmək zəruridir. Son dövrdə qeyri-neft sektorunda artım müsbət təəssürat oyatsa da, dövlət əsaslı xərclərindən son dərəcə asılı olmuşdur. Bu artımın geniş hissəsi xidmət və tikinti sektorlarının payına düşmüşdür, kənd təsərrüfatı ilə əlaqəli olmayan özəl sektorun əhəmiyyətli hissəsi isə hökumət ilə bağlanmış müqavilələrdən asılıdır. Özəl sektorun öz gücünə davamlı işləyən iqtisadi artım mühərrikinə çevrilə və iş yerləri yarada bilməsi üçün biznes mühiti və idarəetmə ilə bağlı məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması həlledici əhəmiyyət kəsb edir. Bu mənada, rəqabətin artırılmasına xidmət edən islahatların həyata keçirilməsi və ticarətə maneələrin yüngülləşdirilməsi əsas məsələlərdir. İdarəetmənin yaxşılaşdırılmasına da diqqət yetirilməlidir, Azərbaycan bu sahədə bir çox rəqib ölkələrdən geridə qalır. Görülən son

² Yeni aşkar edilmiş təbii qaz yatağından gözlənilən sərvət artımı və gələcək gəlirlər, bu təbii ehtiyatın həcmnin yaratdığı təəssürat ilə müqayisədə xeyli azdır, çünki təbii qazın qiymətləri adətən neft qiymətlərinin dördü birini təşkil edir.

tədbirlər, o cümlədən elektron hökumətin yaradılması, bu məqsədə kömək etsə də, korrupsiya imkanlarının azaldılması üçün göstərilən səylər davam etdirilməlidir.

5. Makroiqtisadi sabitliyin qorunub saxlanması üçün 2012-ci ildə maliyyə konsolidasiyasına ehtiyac olacaqdır. 2012-ci ilin icmal büdcəsində planlaşdırılan xərclər, öz miqyasına görə, yüksəkdir və böyük əsaslı xərc komponentini nəzərdə tutur və əgər tam şəkildə icra edilərsə, qeyri-neft kəsiri qeyri-neft ÜDM-sinin 50%-indən də artıq ola bilər (2008-10-cu illərin təxminən 38%-lik orta göstəricisi ilə müqayisədə). BVF missiyasının qənaətinə, 2011-ci ilin sonuna istehsalın həcmi özünün potensial səviyyəsinə çatacağı gözlənilir üçün, belə geniş fiskal ekspansiya iqtisadiyyatın hərəkətinin izafi artması ilə bağlı tələb təzyiqləri ilə nəticələndirə bilər. Büdcə layihəsində nəzərdə tutulan səviyyə ilə müqayisədə, qeyri-neft kəsirinin qeyri-neft ÜDM-sinin 10%-i qədər aşağı olması iqtisadiyyatın mənimsəmə imkanlarına və makroiqtisadi sabitlik maraqlarına uyğun olardı və əhəmiyyətli investisiya xərcləri üçün də imkanlar qalardı.

6. Azərbaycanın karbohidrogen ehtiyatlarının məhdud olması hakimiyyət orqanlarından orta müddətli dövrdə maliyyə konsolidasiyası istiqamətində möhkəm qətiyyət nümayiş etdirmək ehtiyacını vurğulayır. Ölkə iqtisadiyyatının 2008-2009-cu illərin global maliyyə böhranından yaxşı çıxdığı bir şəraitdə, iqtisadi siyasəti formalaşdırarkən üstünlük büdcə davamlılığına dair mülahizələrə verilməlidir ki, karbohidrogen resurslarının istismarından əldə edilmiş sərvətin bütün nəsillər arasında bölüşdürülməsi təmin edilsin. Yerləşən həm üstündə, həm də təkində olan xalis karbohidrogen aktivlərindən gələn gəlirlərin hökumət tərəfindən sabit həcmdə istifadəsini nəzərdə tutan “daimi gəlir” büdcə qaydası maliyyə konsolidasiyasında istiqamətverici rol oynaya bilərdi. Bu isə, 2017-ci ildə qeyri-neft kəsirinin qeyri-neft ÜDM-sinin 18%-inə qədər azalması deməkdir. Maliyyə konsolidasiyasına ictimai dəstəyin əldə edilməsi üçün, missiya qeyri-neft büdcə kəsirinin indikativ illik hədəf göstəricilərini əks etdirən ortamüddətli büdcə çərçivəsinin istifadə edilməsini tövsiyə edir.

7. Dövlət gəlirləri və investisiya xərcləri ilə bağlı islahatlar apararaq orta müddətli dövrdə maliyyə konsolidasiyası tədbirlərini tamamlamaq olar. Vergidən azad etmə prosesini daha səmərəli təşkil etməklə, vergi və gömrük proseduralarını daha eyni, vahid qaydada tətbiq etməklə və özəl sektorda rəqabəti artırmaqla, büdcənin qeyri-neft gəlirlərini, vergi dərəcələrini yüksəltmədən, artırmaq olardı. Bu mənada, vergi bəyannamələrinin “onlayn” rejimdə təqdim edilməsi də daxil olmaqla, vergi inzibatçılığında davam etməkdə olan müasirləşdirmə tədbirləri bu məqsədə yardım edəcəkdir. Büdcə şəffaflığının artırılması istiqamətində görülmüş son tədbirlər də təqdirəlayiqdir və dövlət xərclərinin keyfiyyətinin, xüsusilə dövlət investisiya layihələrinin seçilməsi və qiymətləndirilməsi sahəsində, təkmilləşdirilməsi ilə tamamlanmalıdır.

8. Dövlət xərclərinin artması nəticəsində tələblə bağlı təzyiqlər intensivləşərsə, yaxın dövrdə pul-kredit siyasətinin sərtləşdirilməsi zəruri olacaqdır. Dünya bazarlarında ərzaq məhsullarının qiymətindəki kəskin dəyişikliklər, habelə dövlət xərclərinin ayrı-ayrı artırılması halları AMB-in inflyasiyanı aşağı və sabit səviyyədə saxlamaq vəzifəsini çətinləşdirmişdir. Yüksək dövlət xərcləri, habelə qeyri-neft iqtisadiyyatının potensial və mövcud istehsal həcmi arasındakı boşluğun qapanmasının nəticəsi olaraq, 2011-ci ilin sonuna tələblə bağlı təzyiqlər meydana çıxarsa, məzənnənin yetərincə geniş aşağı və yuxarı hədd diapazonunun tətbiqi də daxil olmaqla, məzənnə çevikliyinə artırılması münasib qərar

olacaqdır. Missiya hesab edir ki, inflyasiya dərəcəsini aşağı və sabit saxlamaqla və real məzənnənin möhkəmlənməsinin qarşısını almaqla iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətini adekvat şəkildə qorumaq olar. Missiya tərəfindən real effektiv məzənnənin təhlili göstərir ki, manatın məzənnəsi geniş mənada iqtisadiyyatın orta müddətli təməl göstəricilərinə uyğundur.

9. Orta müddətli dövrdə inflyasiyaya daha yaxşı nəzarət etmək üçün, pul-kredit siyasəti alətlərinin möhkəmləndirilməsi hakimiyyət orqanları üçün faydalı olardı.

Məzənnənin nominal “lövbər” kimi istifadəsindən uzaqlaşmaq və inflyasiya və istehsalın həcmindəki dəyişmələrə daha yüksək diqqətin yetirilməsi (faiz dərəcələrinə və çevik məzənnəyə arxalanmaqla) makroiqtisadi sabitliyi artırmağa və real şokların öhdəsindən daha yaxşı gəlməyə imkan verərdi. Lakin bu, (hökumətin maliyyələşməyə bugünkü kimi ehtiyacı olmadıqda belə) dövlət qiymətli kağızlar bazarının əhəmiyyətli dərəcədə dərinləşməsinə, valyuta riskini azaldan alətlərin işlənilib hazırlanmasını, banklararası kredit bazarının inkişaf etdirilməsini, pul-kredit və büdcə-vergi siyasətləri arasında əlaqələndirmənin təkmilləşdirilməsini, habelə faiz dərəcələrində və dövlət qiymətli kağızlarının qiymətinin formalaşmasında təhriflərin azaldılmasını tələb edir.

10. ABB-nin vəziyyəti, maliyyə stabilliyini qorumaq şərtilə, yubanma olmadan yaxşılaşdırılmalıdır. Missiya ABB-nin özəlləşdirilməsi strategiyasının işlənilməsi məqsədilə konsultantların təyin edilməsini alqışlayır. Bu yaxınlarda aparılmış auditin nəticələri bankın likvidliyi və kapitalının gücləndirilməsinin zəruri olmasını vurğulayır. AMB-nin balans göstəricilərini risklərə məruz qoymamaq üçün ABB-ə təqdim edilən likvidlik dəstəyi girov ilə təmin edilməlidir. ABB-nin hökumət tərəfindən yenidən kapitallaşması bankın maliyyə sağlamlığının bərpa edilməsinə dair aydın tədbirlər planının icrasına uyğun surətdə həyata keçirilməlidir. Gələcək planlara ABB-nin ölkənin bank sistemindəki əhəmiyyətinin azaldılması yolları da daxil edilməlidir və ABB-nin özəlləşdirilməsi şəffaf qaydada və aydın cədvəl əsasında aparılmalıdır. ABB xaricdən əlavə maliyyələşməni məhdudlaşdırmalıdır; belə ki, bankın hazırkı qeyri-qənaətbəxş durumunda belə borclanma suveren resurslar üçün şəraitdən asılı olan öhdəlik yaradır.

11. Banklara nəzarət gücləndirilməli və makro-prudensial tədbirlər daha qabaqlayıcı tərzdə tətbiq edilməlidir. Bankın özünün və borc aldığı vəsaitlərin nisbətində dair normanın bu yaxınlarda qəbul edilməsi, habelə xarici valyutada olan depozitlər üzrə məcburi ehtiyatlar tələbinin artırılması maliyyə sistemində risklərin azaldılmasına kömək edəcəkdir. Gələcək risklərin üst-üstə yığılmasının qarşısını almağa kömək etmək məqsədilə missiya hakimiyyət orqanlarına makro-prudensial qaydaları qabaqlayıcı tərzdə tətbiq etməyi tövsiyə edir. AMB-nin nəzarət və prudensial qaydaları bütün banklarda vahid qaydada tətbiq edilməlidir. Ölkə iqtisadiyyatı 2008-2009-cu illərdə baş vermiş global sarsıntılardan yaxşı çıxdığı üçün AMB dövlət müəssisələrinə birbaşa kredit dəstəyini aradan qaldırmalı, gələcəkdə maliyyələşməni sırf ən son instansiya kreditörü səpkisində əməliyyatlarla məhdudlaşdırmalı və müvafiq girov təminatı tələb etməlidir.

12. Maliyyə sektorunun dərinləşməsi üçün ortamüddətli tədbirlər də zəruridir. Missiya, qənaət etdiyi vəsaiti yatıran şəxslər və investorlar üçün uzunmüddətli maliyyə alətlərinin yaradılması istiqamətində, Dünya Bankının dəstəyi ilə kapital bazarlarının gücləndirilməsi üçün göstərilən cari səyləri alqışlayır. Maliyyə sektorunun dərinləşməsi bütün banklar üçün bərabər şəraitin yaradılmasını, özəl bankların birləşərək möhkəm və rəqabətədavamlı maliyyə təşkilatlarına çevrilməsini və müvafiq kredit infrastrukturunun

yaradılmasını (məsələn, müqavilələrin məcburi icrasını təmin etməklə və kredit bürosunu yaradaraq) tələb edəcəkdir.

13. Əhəmiyyətli həcmdə olan suveren ehtiyatlar qlobal və regional şokların təsirini yumşaltmağa imkan verir. Regiondakı digər ölkələrlə müqayisədə Azərbaycan qeyri-neft ixracı və pul köçürmələrindən daha az asılıdır – bu daxilolmalar cari hesaba daxil olan vəsaitin 10%-indən az hissəsini təşkil edir. Lakin bu daxilolmalar, əsasən, MDB ölkələri ilə əlaqəlidir və 2008-2009-cu illərin qlobal böhranı ilə bağlı təcrübə göstərir ki, regionda iqtisadi artım tempinin zəifləməsi Azərbaycanın iqtisadiyyatına da mənfi təsir göstərə bilər. Ölkənin neftdən əhəmiyyətli dərəcədə asılı olmasına baxmayaraq, neft fondunda yığılan ehtiyatlar neftin dünya qiymətlərində baş verən əhəmiyyətli, lakin müvəqqəti enişin birbaşa təsirlərindən qorunmağa imkan verir. Əgər belə təsirlərin nəticəsində yerli iqtisadiyyatın artım tempinin zəifləməsi təhlükəsi yaranarsa, missiya hökumətə iqtisadiyyatın qeyri-neft sektoruna müvəqqəti büdcə stimulu təqdim etməyi tövsiyə edir. Əgər iri qeyri-maliyyə dövlət müəssisələrində problemlər meydana çıxarsa, onlara AMB-in vasitəsilə deyil, büdcədən birbaşa yardım göstərilməlidir.